

Jesličky a betlémy

Betlémy se v našich rodinách stavěly daleko dříve než vánoční stromky. Za tento zvyk vděčíme svatému Františkovi z Assisi, který někdy v roce 1223 v italské Umbrii tuto tradici založil.

Požádal totiž tehdy se svými přáteli papeže Honoria III. o svolení oslavit Vánoce novým způsobem a na jeho popud připravil jeho přítel G. Vellita první betlém v lese u Greccia. Do jeskyně přeměněné na kapli přivedli živého osla i vola a zinscenovali betlém; František šel na to s dětskou vynalézavostí - postavil otevřenou chatku s jeslemi, k jesličkám si vypůjčil oslíka a volka, sehnal dva dobrovolníky pro zosobnění Panny Marie a svatého Josefa. Vše připravil podle své představy: ovečky, slámu, vše živé. Jen u živého Ježíška se musel spokojit s loutkou. A zde pak kněz sloužil první vánoční půlnoční mši.

Nápad betlémských jesliček se lidem zalíbil, rychlostí blesku se šířil po celém katolickém světě a jejich obliba byla obrovská. Ve středověku snad nebylo katolického kostela, kde by tato betlémská sestava tvořená figurami v lidské velikosti chyběla.

V českých zemích za zvykem stavění betlémů stojí jezuité, kteří tuto tradici používali od 16. století jako jeden z prostředků rekatolizace. První známý český betlém představili veřejnosti roku 1560 v kostele sv. Klimenta u Karlova mostu. **A tak v pražském Klementinu vznikly první jesle na sever od Alp.** Jak vypadaly se přesně neví, ale lze předpokládat, že byly napodobeninou betlémské jeskyně s jesličkami. Podle tohoto vzoru se jesličky začaly šířit do dalších kostelů a klášterů.

Zůstává však otázkou, zda se skutečně jedná o první betlém u nás. Jakási napodobenina betlémské jeskyně s narozením Ježíška se prý objevila v roce 1371 a 1375 ve staroměstském kostele Panny Marie před Týnem. Ani zde přesná podoba není známa. O jesličkách se také zmiňuje pražský arcibiskup Jan z Jenštejna (1379–1400).

Podoba betlémů se časem měnila, stejně jako způsoby jejich instalace v kostelích – přibývaly i různé další doprovodné hry s náboženskou i světskou tematikou. Lid si totiž ze stavění betlémů udělal zábavu. Při jejich stavění se odehrávaly mnohdy i velmi bujaré lidové hry, což vrchnosti i církvi dalo podnět je označit za akt pohanský a nedůstojný. A tak se hry přenesly na náměstí k šenkům, text se zkracoval a upravoval: epický obsah a celkový kontext se vytrácel a zůstala jen řada jednotlivých scén s písňemi - ty se nám mnohdy zachovaly v půvabných lidových koledách. Osvícenský císař Josef II. roku 1782 nakonec stavění betlémů zakázal i v církevních objektech.

Lid si svou tradici ale lehce vzít nedal. Nemohl-li stavět jesličky v chrámě Páně, dopřál si je dle svých možností alespoň u sebe doma. Koncem 18. století tak jesličky opouštějí kostely a ujímají se v prostých domácnostech na vesnicích i ve městech.

V té době vzniká tradice českého lidového betlemářství.

Jihočeský region nabízí mnoho těchto betlemářských skvostů, se kterými se lze setkávat při toulkách vánoční dobou.

Snad postačí alespoň dva příklady: jesličky jindřichohradeckého punčochářského mistra Tomáše Krízy (1838–1918) – největší lidový mechanický betlém na světě zapsaný v Guinnessově knize rekordů – a současný Velešínský betlém Pavla Rouhy, za který autor roku 2014 obdržel prestižní Cenu hejtmana Jihočeského kraje za zachování a rozvoj lidových tradic regionu.

Není to ale pouze otázka mistrů řezbářů. Betlémy jsou tvořeny snad ze všeho dostupného; nenajdeme snad řemeslné odvětví, které by se nesnažilo ztvárnit „ten svůj“ betlém: hrncíři, kovotepci, skláři... Ani mnoho výtvarných umělců (když nepočítáme autory středověkých nástěnných maleb, jmenujme za ně alespoň Mikoláše Alše či Josefa Ladu) se neubránílo touze zachytit půvab betlémské scény po svém.

A kdo neměl na pořízení betlému invenci, zručnost či dost prostředků, vyrobil si ho z polínek anebo využil těch – kdysi v rámci propagace tak firmami oblíbených – betlémů reklamních či si koupil „za pár drobných“ alespoň ten obyčejný – vystřihovací papírový.

I jižní Čechy jsou na své betlémy hrdé a vždy se lze něčemu obdivovat. Jednou prostotě provedení, podruhé řezbářskému umění, jindy tajemným mechanismům, které figurkami pohybují, tu zvláštnosti přinášených darů, tam zase okouzlení vůně perníkového nebo kynutého pečiva, lesk rybích šupinek či třpyt skla, titěrná krása paličkované krajky, frivolitek a výšivky i kouzlo materiálů daných přímo přírodou, kde se dalšímu rozvíjení fantazie meze nekladou. Využity mohou být i zbytky vlny a látek, drát, vosk, odpad s truhlářských ponků i obyčejný papír – stačí jen kreativita, pečlivost a šikovné ruce.

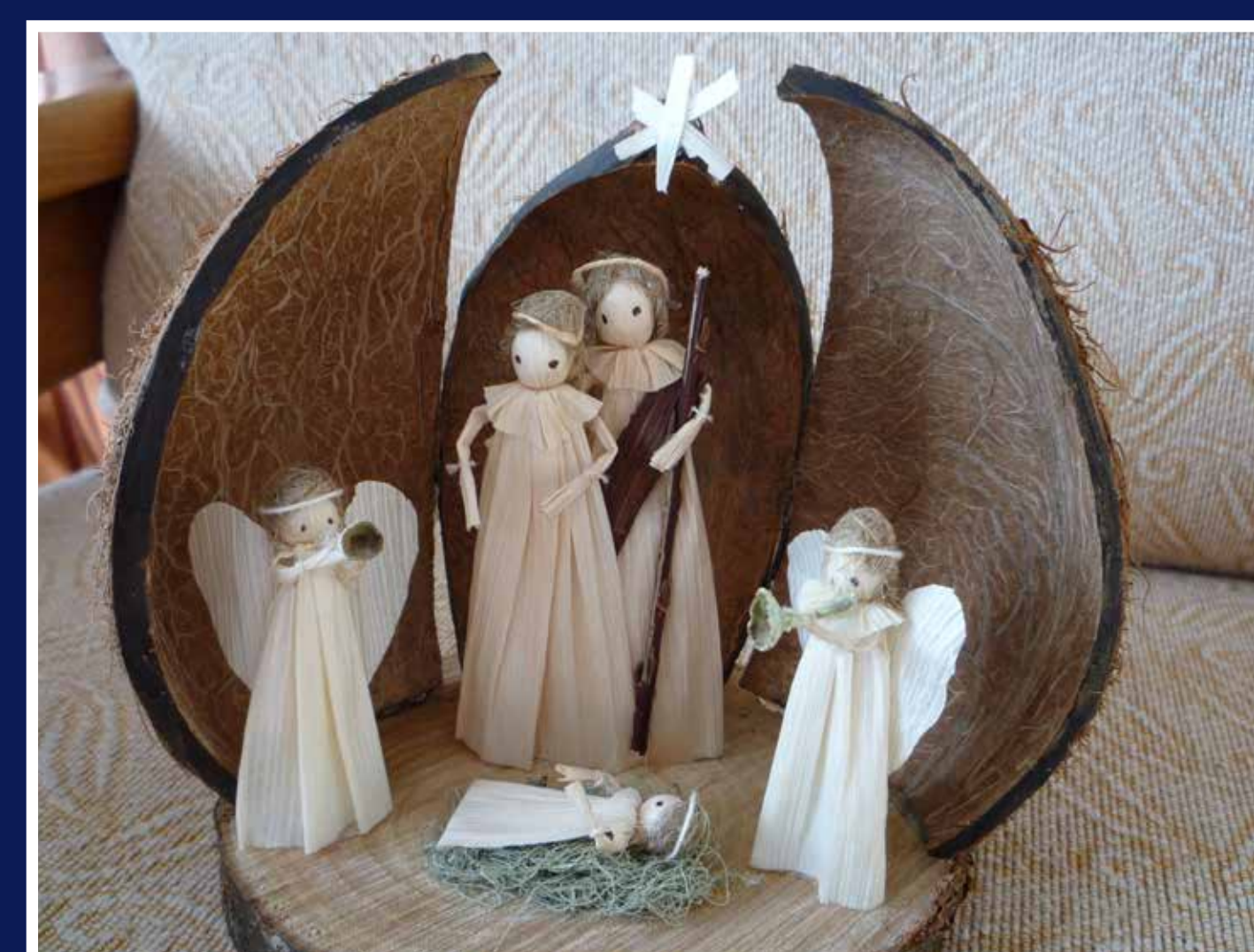
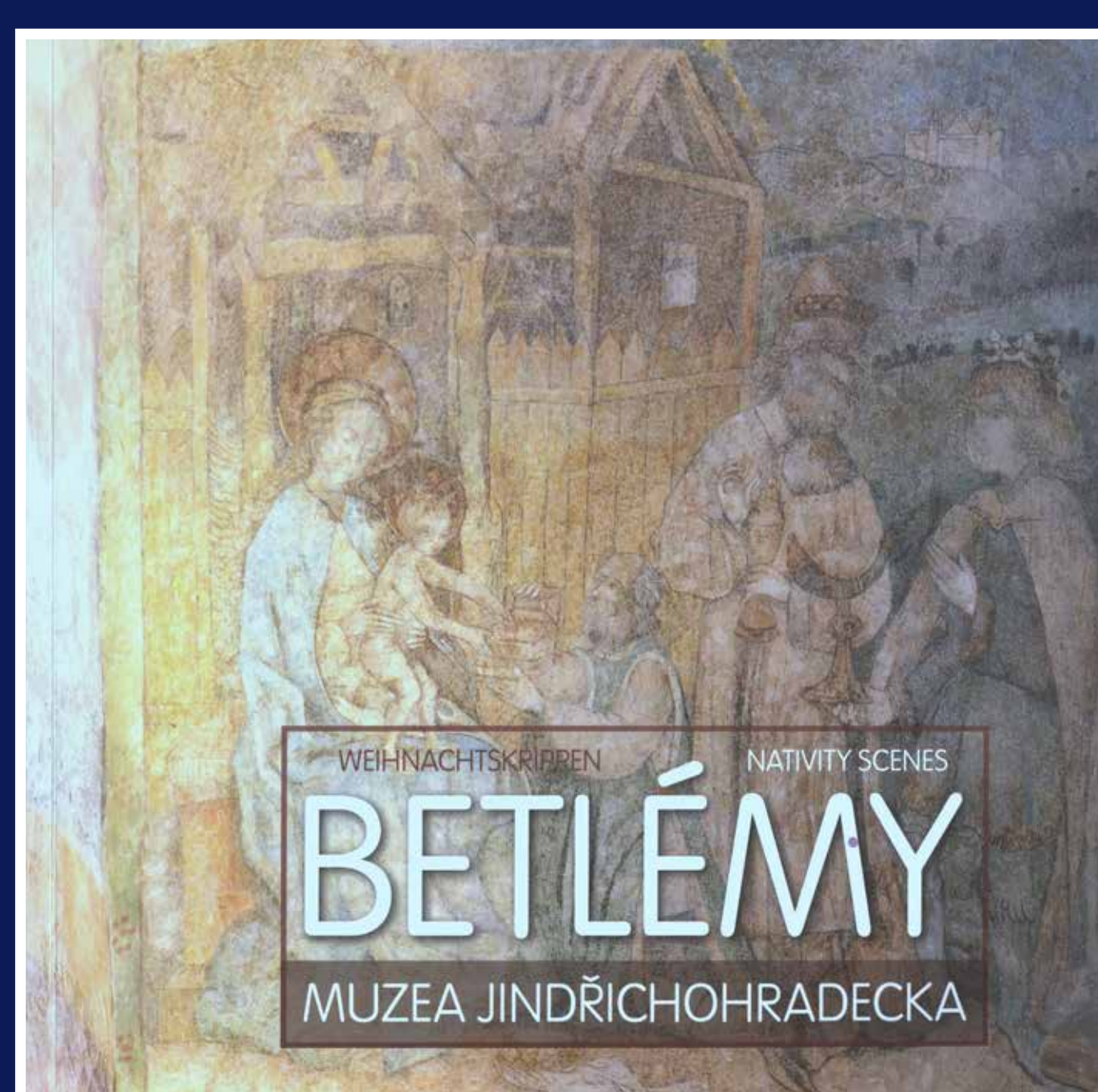
Nelze opomenout ani další půvabný vklad lidových betlemářů. V jejich dílech, při veškeré úctě k serióznímu uměleckému pojetí obsahu, nechybí osobitý vtíp, humor a mnohdy i lehká nadsázka či trefná aktuální karikatura. Vždyť svá díla tvořili pro radost svou, svých blízkých i svého okolí.

Betlémy – minulé i současné – jsou oprávněně velmi ceněnou součástí jihočeských muzejních sbírek a expozic, interiérů chrámů, zvykoslovných výstav i radostí plnou vzpomínek mnoha domácností.

Podstatu lidového betlemářství nejlépe charakterizuje motto, které napsal na jednu z betlémských figur zároveň s datováním „léta spásy 1856“, jeden betlemář

„Ke cti a chvále Boží a pro potěšení srdce“

O Krízovy jesličky se pečlivě stará Muzeum Jindřichohradecka, které se zároveň může svou kolekcí čítající dnes přes 120 artefaktů (od těch miniaturních až po ty dvoumetrové) právem chlubit i největší sbírkou jihočeských betlémů na světě.

Pulcová Jana

Hálová Dagmar

Hanzálková Šárka

Pivoňková Božena

Chadimová Julie

Houška Jan

Dominová Ludmila